

Bokanmälningar

Statens industriverk:

Effekter av 1982 års devalvering

På regeringens uppdrag undersöker industriverket effekterna av devalveringen 1982. Arbetet ska, uppges det, genomföras i tre etapper. Första etappen, som med hjälp av företagsintervjuer sökte kartlägga företagets val av prispolitik, redovisades i februari 1983 med rapporten *Industrins strategier vid 1982 års devalvering* (SIND PM 1983:3), vilken recenserades i *Ekonomisk Debatt* 5/1983. Den nu föreliggande undersökningen, *Effekter av 1982 års devalvering* (SIND 1984:2, Liber Förlag, 184 s, 57 kr), försöker ge en fördjupad analys av företagets prisstrategier och av utvecklingen av industrins marknadsandelar, kostnader och vinster under den tid som gått sedan devalveringen. Undersökningen baseras på förnyade intervjuer med de ca 100 företag som intervjuades i etapp 1, på intervjuer med dotterbolag och återförsäljare utomlands och på bearbetningar av offentlig statistik. Huvuddelen av rapporten har författats av Göran Schubert vid industriverket. I förordet anges att verkets uppdrag i och med denna rapport betraktas som slutfört. Någon etapp 3 förefaller därmed inte komma att redovisas.

Huvudintrycket av rapporten är att uppdraget blivit seriöst genomfört och att vi här tillförts värdefull information om industriföretagens marknadssituation och allmänna ekonomiska villkor.

Det finns en klar ambition att anknyta problemställningarna till den ekonomiska teorin, och många data särskilt på mikronivå om priser, kostnader, vinster och kursförluster ger en intressant belysning av utvecklingen efter devalveringen. Samtidigt kan rapporten föranleda någon reflexion över det begränsade värdet av intervjuundersökningar, då det gäller att dra kvantitativa slutsatser, särskilt med tanke på de säkerligen höga kostnaderna — inte minst hos företagen — att producera sådana data.

Devalveringar påverkar som bekant ekonomin via en mängd olika kanaler. De tre traditionella sätten för att analysera effekterna på bytesbalansen är elasticitetsansatsen, absorptionsansatsen och den monetära ansatsen. De två senare är makroinriktade och fokuserar intresset på vilken uppläggning av finans- respektive penningpolitiken som är nödvändig för att devalveringen skall "lyckas" i bemärkelsen åstadkomma en varaktig förbättring av bytesbalansen. Många regeringar vidtar emellertid devalveringar *i stället för* de ekonomisk-politiska åtgärder som vore nödvändiga för att stärka bytesbalansen. Därför är det måhända ingen slump att samma regeringar har en tendens att koncentrera sitt intresse på elasticitetsansatsen, för att på så sätt kunna skjuta över ansvaret för devalve-

ringens framgång på de enskilda företagen och deras pris- och produktionsbeteende. På något annat sätt är det svårt att tolka de frejdiga regeringsappeller som följt de senaste årens svenska devalveringar om att "företagen nu måste ta ett samhällsekonomiskt ansvar" och därför utnyttja devalveringsutrymmet för att sänka sina priser (och därmed öka sin produktion) istället för att "egoistiskt" höja sina vinstmarginaler. Oavsett vilka dunkla föreställningar om marknadssystemets funktionssätt som ligger bakom sådana appeller kan vi konstatera att elasticitetssynen i hög grad tillåtits färga SIND:s utredningsuppdrag och därmed styra utredningens innehåll.

Med tanke på ovan nämnda bakgrund till utredningsuppdraget måste dess huvudresultat betraktas som sensationellt (även om det åtminstone delvis bestyrks av andra undersökningar). Enligt intervjumaterialet har företagen endast i mycket begränsad omfattning utnyttjat devalveringen för relativpris-sänkningar. Ändå har utvecklingen efter 1982 års devalvering inneburit spektakulära marknadsandelvinster (+ 7,5 procent i volym under 1983). Inte ens på företagsnivå går något påtagligt samband mellan förändringar i relativa priser och marknadsandelar att konstatera. Den teoretiska exercisen blir i detta sammanhang något påfrestande. Genomgående används nämligen de enklaste läroboksmodeller på ett stelbent sätt. Undra sedan på att "intervjusvaren i huvudsak är svåra att förena med den ekonomiska teorin"! Den moderna teori som hade varit intressant att pröva i sammanhanget (t ex sökkostnadsteori, "customer flow dynamics", teorin för implicita kontrakt, etc) kommer nu bara in i form av verbal diskussion av varför "teorin inte fungerar", som t ex "Prissänkningar kan ses som en form av investering där man köper en marknadsandel som på sikt ger avkastning" (s 118) eller "... frekventa prisändringar kan störa kundrelationerna; att först sänka priset för att ta marknadsandelar och sedan höja det på grund av ökade kostnader (...) anses

vara skadligt för förhållandet till kunderna" (s 173).

SIND:s slutsats angående bristen på samband mellan relativprissänkning och ökad marknadsandel är att de höjda vinstmarginalerna gett företagen möjlighet att satsa på marknadsföring och produktutveckling i en omfattning som påverkat försäljningsvolymen positivt. Det är inte alldeles lätt att sätta tro till en sådan förklaring av det fenomen som 1983 års överraskande snabba marknadsandelvinster utgör. Desto mer uppseendeväckande är att utredarna överhuvud taget inte nämner hypotesen att 1983 års marknadsandelvinster i allt väsentligt utgör en fördröjd (och av 1982 års devalvering något förstärkt) effekt av 1981 års devalvering.

Över lag måste det vara hart när omöjligt för företagen att i intervju-svaren hålla isär vilka strategier, beslut och åtgärder som är att hänföra till 1981 resp 1982 års devalvering. Därmed blir det också svårt att med ledning av dessa svar bedöma vilka de fortsatta effekterna av 1982 års devalvering kan bli. Där emot ger intervju-svaren värdefull information om stämmningsläget i företagen och de förväntningar som finns. Oroväckande för politikens framgång är att bedömningen av den framtida kostnadsutvecklingen är mycket pessimistisk. Sådana förväntningar har uppenbarligen en återhållande effekt på all form av investeringsverksamhet. Önskemålet om stabilitet och förutsägbarhet i den ekonomiska politiken betonas också på företagshåll. Med all säkerhet drar utredarna rätt slutsats när de tolkar detta så att "man anser det vara bättre med en mindre devalvering än med en stor devalvering som åtföljs av en revalvering".

En fråga som helt saknas i intervjuerna är i vilken utsträckning 1982 års devalvering var förväntad. För var och en som kunde läsa mellan raderna i socialdemokraternas krisprogram var det knappast någon hemlighet att en stor devalvering utgjorde ett betydelsefullt inslag i politiken. En förväntad devalvering har helt uppenbart åtminstone kvantitativt annorlunda effekter än en

överraskande. Denna distinktion har undgått SIND:s utredare.

I ett kapitel specialbehandlas kursförlusterna på företagens utlandsupplåning. Valutaexponeringen var stor vid devalveringstillfället: 51 procent av tillverkningsindustrins räntebärande skulder utgjordes av utlandslån. Mot kursförlusterna på dessa lån skall naturligtvis ställas de ofta lägre nominella räntesatserna. För att beräkna den faktiska lånekostnaden är det vidare nödvändigt att ta hänsyn till lånens löptid m m. Huruvida utlandsupplåningen varit en lönsam affär eller ej blir därför svårt att beräkna. SIND:s svaga slutsats blir att den totala räntekostnaden "i vissa fall" uppgått till 15—20 procent. Rimligt nog har kursförlusterna varit störst i företag med hög exporthandel. Den hårdast drabbade branschen är pappers- och massaindustrin.

SIND har försökt fastställa i vilken mån kursförlusterna påverkat företagens prissättning eller investeringsplaner. Några sådana samband är naturligt nog svåra att konstatera. Däremot torde företagets erfarenheter av gångna kursförluster i kombination med pessimistiska prognoser för den framtida kostnadsutvecklingen resultera i en stark ovillighet till fortsatt utlandsupplåning. Detta bådar i så fall inte gott för den penningpolitik som måste föras inom landet framöver; för att förhindra en alltför snabb amortering av företagens utlandslån kan vi tvingas att hålla en räntenivå betydligt över omvärldens under många år framöver.

Som ett kuriosum kan nämnas att det bland de mindre företagen finns exempel på företag där de senaste årens valutaförluster uppgår till belopp som är större än det egna kapitalet. Dessa företag torde ha en del att vinna på att om-

pröva sina bankförbindelser.

Rapporten avslutas med ett mer översiktligt kapitel om den ekonomiska utvecklingen efter devalveringen. Här behandlas inflationen och relativpriser, kostnads- och vinstutvecklingen, bytesbalans- och produktionsutvecklingen inom industrin m m. Vidare presenteras en hel del matnyttigt statistiskt material. I ett litet avsnitt om växelkursutvecklingen framkastas en hemmasnickrad växelkursnorm som skulle skydda oss mot ytterligare nedgångar i D-markkursen. Riksbanken avrådes å det bestämdaste att ta fasta på denna nya norm. Detta inte minst med hänvisning till företagets önskemål om stabila spelregler som SIND självt kunnat konstatera.

Presentationen av SIND:s egen Saltermodell SINDDATA ger dock (som vanligt) tänkvärda resultat. I dessa strukturstudier visar sig den statliga utredningsapparaten från sin bästa sida. Resultaten visar att vi 1983 fått en väsentligt mindre störningskänslig industristruktur än 1977. Alltjämt ligger dock något 100 000-tal industrijobb i farozonen även vid förhållandesvis små försämringar i kostnadsläget. Det finns därför anledning att upprepa utredningens huvudslutsats: "En fortsatt urholkning av de uppnådda kostnadsfördelarna måste på allt sätt förhindras. Det finns inte några tecken som tyder på att den svenska industrins konkurrenskraft är 'övernormal' och att det därför skulle finnas utrymme för kostnadsökningar relativt utlandet." Detta skrevs före årets avtalsrörelse.

Docent *Hans Tson Söderström*
 Institutet för internationell ekonomi
 Stockholms universitet